

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΓΙΑΝΝΟΓΛΟΥΔΗΣ

Η ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ 1821 ΣΤΑ ΣΕΡΡΑΣ ΚΑΙ Η ΚΑΤΑΣΤΟΛΗ ΣΤΙΣ 8 ΜΑΪΟΥ 1821

Συμπληρώθηκαν 200 χρόνια από την έναρξη της Ελληνικής επανάστασης και σε όλη την Ελλάδα έγινε προσπάθεια επιστροφής και επανεκτίμησης του αγώνα απελευθέρωσης (τοπικού και συνολικού) από τον Οθωμανικό ζυγό, της δημιουργίας του νέου ελληνικού κράτους, της πορείας καθώς και της προοπτικής του. Ο Νομός Σερρών συμμετείχε στην παραπάνω προσπάθεια. Όμως σε σχέση με την τοπική επαναστατική κίνηση οι Σερραίοι συμμετείχαν και με ποιόν τρόπο στον αγώνα του γένους για την απελευθέρωση του; Ένα κρίσιμο και επίκαιρο ιστορικό ερώτημα. Η συντριπτική πλειοψηφία των Σερραίων, αν τους τεθεί αυτό το ερώτημα είμαστε βέβαιοι ότι θα απαντήσουν θετικά, ότι δηλ. συμμετείχαν και θα δώσουν το παράδειγμα του Εμμανουήλ Παπά και της οικογένειάς του. Είναι, όμως, αυτή η πλήρης αλήθεια; Στην εργασία αυτή θα προσπαθήσουμε να προσεγγίσουμε τις ιστορικές στιγμές της προετοιμασίας στην επανάσταση και να τεκμηριώσουμε τη συμμετοχή ή μη των Σερραίων σ' αυτήν.

Από το Σεπτέμβριο του 1814 με την ίδρυση της Φιλικής Εταιρείας στην Οδησό, αρχίζει να υλοποιείται η επιθυμία του ελληνικού γένους για την απαλλαγή του από τους δυνάστες της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, στηριζόμενου αποκλειστικά σε ίδιες δυνάμεις.

Αν και στα πρώτα χρόνια η δράση της Εταιρείας, ήταν σε στενό κύκλο και με μέτρα αυστηρά συνωμοτικά, άρχισαν να γίνονται αντιληπτά τα επαναστατικά σημάδια από τους πληροφοριοδότες των τοπικών οθωμανικών αρχών και στη συνέχεια αυτά να φθάνουν στον τότε Σουλτάνο Μαχμούτ Β΄.

Φυγή και μύηση Εμμανουήλ Παπά

Έτσι το καλοκαίρι του 1817 ο Σουλτάνος, έχοντας πληροφορίες από διάφορες περιοχές του ευρωπαϊκού τμήματος της αυτοκρατορίας του, κάλεσε στην Κωνσταντινούπολη τους ισχυρούς μπέηδες και διοικητές επαρχιών, για να τους ενημερώσει τους για τις προετοιμασίες εξέγερ-

σης των Ρωμιών και έδωσε εντολή να θανατώνουν τους τοπικούς ηγέτες της επικείμενης επανάστασης των Ελλήνων¹.

Αποτέλεσμα των παραπάνω στα Σέρρας, ήταν να οργανωθεί σχέδιο δολοφονίας του Εμμανουήλ Παπά από τον μεγαλοκτηματία Σερρών Κιαζήμ Μπέη και τον διοικητή Γιουσούφ Πασά, γιατί αφ' ενός μεν ο Εμμανουήλ Παπάς έλεγχε τις άδικες αποφάσεις του τελευταίου εναντίον των Ελλήνων και αφ' ετέρου και οι δύο είχαν δανεισθεί μεγάλα ποσά από τον Παπά και δυσκολευόταν ή δυσφορούσαν για την αποπληρωμή τους².

Το σχέδιο αποκαλύφθηκε στον Παπά και απέφυγε τη σχεδιασμένη δολοφονία. Όμως, η παραμονή του στα Σέρρας έγινε εξαιρετικά επικίνδυνη. Για το λόγο αυτό, τον Οκτώβριο του 1817 εγκατέλειψε την οικογένεια και τις τοπικές επιχειρήσεις του και κρυφά μετακινήθηκε στην Κωνσταντινούπολη, ώστε μαζί με τη σωτηρία της ζωής του, να διεκδικήσει το ποσό ή μεγάλο μέρος του οφειλόμενου ποσού. Το 1818 αποκτώντας οι Φιλικοί αυτοπεποίθηση για τις κινήσεις τους, μετέφεραν την έδρα της Φιλικής Εταιρείας στην Κωνσταντινούπολη και άρχισε η οργάνωση να αναπτύσσεται με ραγδαίο ρυθμό. Ο Παπάς συνδέθηκε με τον Κωνσταντίνο Παπαδάτο που ήδη από το Φθινόπωρο του 1819³ είχε γίνει μέλος της Φιλικής Εταιρείας και αργότερα άνθρωπος της εμπιστοσύνης του Αλέξανδρου Υψηλάντη. Ο Παπαδάτος μύησε τον Εμμανουήλ Παπά στις 21 Δεκεμβρίου του 1819⁴ στην Φιλική Εταιρεία και αργότερα ενημέρωσε τον Αλέξανδρο Υψηλάντη για τον πόθο του Παπά να συμβάλει στην απελευθέρωση του γένους.

442. 'Εμμανουήλ Παπάς.— Σέρραλης. Χρόνων 47. Διά Κωνσταντίνου Παπαδάτου. Γρ. 1000

21 Δεκεμβρίου 1819. Κων)πολις¹.

Τῷ Ἁγίῳ Σερρῶν Χουσανῆφ, εἰς Σέρρας.

Η εγγραφή του Εμμ. Παπά στον κατάλογο των μελών της Φιλικής Εταιρείας στο αρχείο του Παναγιώτη Σέκερη (Μέξα Β., Οι Φιλικοί, Αθήνα 1937).

1. Στράτης Ευάγγελος, *Ο Σερραίος αρχιστράτηγος των μακεδονικών δυνάμεων κατά τον ιερόν αγώνα του 1821 Εμμανουήλ Παπάς*, Σέρραι 1914, σ. 12.

2. Στράτης, ό.π. σσ. 12-13.

3. Μέξας Γ. Βαλέριος, *Οι Φιλικοί*, Αθήναι 1937, σ. 67.

4. Μέξας, *Οι Φιλικοί*, ό.π. σσ. 66-67.

Η δράση του Μητροπολίτη Σερρών Χρυσάνθου και των Φιλικών

Στις Σέρρες στις 15 Αυγούστου 1818⁵ έγινε μέλος της Φιλικής Εταιρείας ο Μητροπολίτης Σερρών Χρυσάνθος από τον οπλαρχηγό Ιωάννη Φαρμάκη⁶ που είχε διαδραματίσει «εξουσιαστής και διοικητής της πο-

17. Μπίμπασης Καπετάν 'Ιωάννης Χατζή Φαρμάκης.—'Εκ πατρίδος τῆς ἐπαρχίας Σισιανουπόλεως ἐκ τῆς κώμης Μπλάτζι. Χρηματίας ἐκεῖ ἐξουσιαστής καὶ διοικητὴς τῆς πολιτικῆς καὶ πολεμικῆς. Χρόνων 45. Διὰ καθηγουμένου Κυρ Νικηφόρου. (δηλ. 'Αναγνώστη Παπαγεωργίου). 2 Αὐγούστου 1817. Μόσχα ¹. Φλ. 1

Πρὸς τὸν προηγούμενον διδάσκαλον Συνέσιον 'Ιβηρίτην
Εἰς Ἅγιον Ὅρος.

74. Χρυσάνθος ἀρχιεπίσκοπος Σερρών ¹.—'Απὸ χωρίον Γραμματικόβον τῆς Μακεδονίας. Χρόνων 51. Διὰ Καπ. 'Ιωάννη Φαρμάκη. Γρ. 10. 15 Αὐγούστου 1818.

Πρὸς τοὺς ἐπιτρόπους τῆς σχολῆς τῶν Μηλεῶν.

123. 'Αστέριος Γ. Σκανδάλης.—'Απὸ τὴν Ζεληνίτζα τῶν 'Αγράφων. 'Εμπορὸς εἰς τὰς Σέρρας. Χρόνων 37. Διὰ 'Ιωάννη Φαρμάκη. Φλ. 1. 7 Ὀκτωβρίου 1818. Σέρραι.

Πρὸς τοὺς ἐπιστάτας τῆς τυπώσεως τῆς βίβλου Ὀκτωήχου, εἰς Γιάσι.

148. 'Αθανάσιος Γεωργίου Σκανδάλης¹.—'Εκ Ζεληνίτζας, ἀπὸ τὰ μέρη τῶν 'Αγράφων. Πραγματευτής. Χρόνων 35. Διὰ 'Ιωάννου Πικροῦ χιλιάρχου. Φλ. ὄλλ. 5.

14 Νοεμβρίου 1818. Σέρραι.

Πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῆς 'Ι. Μονῆς.

Οἱ εγγραφεὲς τῶν: *Ιωάννη Φαρμάκη, Μητροπολίτη Σερρών Χρυσάνθου, Αστέριου καὶ Αθανάσιου Σκανδάλη* στον κατάλογο τῶν μελῶν τῆς Φιλικῆς Εταιρείας στο ἀρχεῖο του Παναγιώτη Σέκερη.

5. Μέξας, *Οἱ Φιλικοί*, ὅ.π., σ. 12.

6. Από το αναμνηστικό τεύχος ἐπὶ τῆ 150ετηρίδι τῆς Ακαδημίας Αθηνῶν, *Ἡ Φιλική Εταιρεία*, Αθήναι 1964, σ. 50 πληροφοροῦμαστε ὅτι: «Τον Αύγουστον του 1818 ἐξεκίνησαν ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν οἱ καθορισθέντες διὰ τὴν κατήχησιν τῶν ἀρχόντων καὶ προεστώτων ἀπόστολοι. Το ἔργον τῆς μῆσεως εἰς τὴν Μακεδονίαν ἀνετέθη εἰς τὸν οπλαρχηγόν Ιωάννην Φαρμάκην. Οὗτος, λαβὼν παρὰ τοῦ Σέκερη ἀρκετὰ χρήματα, ἦλθεν ἀρχομένου του Αὐγούστου εἰς Σέρρας, ὅπου κατήχησε τὸν μητροπολίτην Χρυσάνθον. Μεταβάς ἐν συνεχείᾳ εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος ἐμύησε τὸν ἐπίσκοπον Ἀρδαμερίου Ἰγνάτιον, ἐπεχείρησε δε νὰ ορκίσῃ καὶ τὸν ἐν Ἄθῳ ἐξόριστον τότε πατριάρχην Γρηγόριον Ε': «Ἐμένα ἔχετε ποῦ μ' ἔχετε», ἀπῆντησεν ὁ σεβάσμιος γέρον, ἐπιδειξάς ζῶηρότατον ἐνθουσιασμόν ὑπὲρ τοῦ πνεύματος τῆς Εταιρείας καὶ συστήσας ἀκραν περιόσκεψιν».

λιτικής και πολεμικής επαρχίας Σισιανουπόλεως»⁷ (Κοζάνης) και είχε γίνει επίσης μέλος της Φιλικής Εταιρείας από τις 2 Αυγούστου του 1817⁸.

Ο Γιάννης Φαρμάκης από τους άρχοντες των δημιουργημένων Φιλικής Εταιρείας

Ο Ιωάννης Φαρμάκης έμπειρος οπλαρχηγός που διορίστηκε υπεύθυνος από τη Φιλική Εταιρεία για το χώρο της Μακεδονίας.

Ο Φαρμάκης μύησε στη Φιλική Εταιρεία και δύο αδελφούς εμπόρους από τις Σέρρες (με καταγωγή από Ζεληνίτζα Αγράφων) τους: Αστέριο Γ. Σκανδάλη στις 7 Οκτωβρίου του 1818⁹ και Αθανάσιο Γ. Σκανδάλη στις 14 Νοεμβρίου του 1818¹⁰. Εικάζουμε, επειδή δεν έχει γίνει γνωστή η συμμετοχή τους στον αγώνα από πηγές, ότι έπαιξαν μυστικό ρόλο διοικητικό (μεταφορά μηνυμάτων Μητροπολίτη, Φαρμάκη και Φιλικής Εταιρείας) και οικονομικό (συλλογή χρημάτων οικονομικής ενίσχυσης του αγώνα από Σερραίους προύχοντες και μεταφορά των χρημάτων στην Αρχή ή και διαχείρισης με την αγορά πολεμικών εφοδίων και βοηθητικών υλικών).

Από επιστολή της Φιλικής Εταιρείας προς τον Μητροπολίτη Σερρών, που αποτελούσε απέναντι στις οθωμανικές αρχές τον ηγέτη όλων των Σερραίων Ελλήνων, καθώς και από διάφορες ιστορικές πηγές μπορούμε να συμπεράνουμε τις δράσεις, όσον αφορά τις οργανωτικές προσπάθειες για την επανάσταση στην ευρύτερη περιοχή των Σερρών αλλά και την προσπάθεια «...να συνδράμωμεν όλαις δυνάμεσι και να δείξωμεν εις του κόσμου το ευρυχωρότατον θέατρον ότι οι Έλληνες ακόμη ζώσιν»¹¹:

7. Μέξας, *Οι Φιλικοί*, ό.π., σ. 4.

8. Στην *Εγκυκλοπαίδεια Μείζονος Ελληνισμού* αναφέρεται ότι: «Μεϊζονος σημασίας για την Εταιρεία, σε μια κρίσιμη καμπή της ιστορίας της, ήταν οι μυήσεις των τριών οπλαρχηγών από την Πελοπόννησο Παναγιώτη Παπαγεωργίου ή Αναγνωσταρά, Ηλία Χρυσοσπάθη και Παναγιώτη Δημητρόπουλου το 1817 στην Οδησό. Οι τρεις αυτοί οπλαρχηγοί, καθώς και ο Ιωάννης Χατζή-Φαρμάκης, οπλαρχηγός από τη Μακεδονία, είναι οι πρώτοι στρατιωτικοί από την κυρίως Ελλάδα που θα ενταχθούν στη Φιλική και θα προκαλέσουν στροφή της Εταιρείας προς τον ετομοπόλεμο επαναστατικό κορμό του ελλαδικού χώρου». (<http://blacksea.ewh.gr/Forms/fLemmaBody.aspx?lemmaid=11106>).

9. Μέξας, *Οι Φιλικοί*, ό.π. σ. 19

10. Μέξας, *Οι Φιλικοί*, ό.π. σ. 24.

11. Η επιστολή εκτιμούμε ότι συντάχθηκε πιθανά τέλη Απριλίου 1820, γιατί σ' αυτή γίνεται ενημέρωση του Μητροπολίτη Σερρών ότι ανέλαβε Γενικός Έφορος της Φ.Ε. ο Αλ. Υψηλάντης, υπασπιστής του Τσάρου της Ρωσίας Αλέξανδρου Α', που όπως γνωστό αποδέχθηκε την ανάλογη πρόταση της Φ.Ε. στις 12/4/1820. Η επιστολή διασώζεται στο

1) Την ενημέρωση των Σερραίων δημογερόντων και γενικά των εμπόρων και ευκατάστατων για την ύπαρξη της Φιλικής Εταιρείας και για την ανάγκη της οικονομικής συνδρομής της «ίνα διά αυτών των χρημάτων δυνηθώμεν όσον τάχιστα να κινήσωμεν την μηχανήν μας»¹².

2) Την ενημέρωση και συγκρότηση ανάλογου δικτύου ενημέρωσης, συνδρομών και ετοιμότητας των Σερραίων στα χωριά και κωμοπόλεις της περιφέρειας Σερρών¹³.

3) Την διαχείριση των οικονομικών μέσων που συνέλεγε από τους ομογενείς για τον επαναστατικό αγώνα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η οικονομική ενίσχυση του Παπά, που έστειλε από την Κωνσταντινούπολη την ημέρα της επίσημης μνησέως του [21 Δεκεμβρίου 1819] προς τον Χρύσανθο. Σε σχετική επιστολή ο Παπάς αλληγορικά αναφέρει ότι δίνει τα χρήματα για την Σχολή του Πανελληνίου (δηλ. την οργάνωση του αγώνα της Επανάστασης) και πιο συγκεκριμένα: «Περί πλέον ο πατριωτισμός με υπαγορεύει να ενθυμηθώ και την δημιουργουμένην και μάλλον ήδη ενεργουμένην Σχολήν της Πατρίδος· διό και προσφέρω κατά το παρόν διά χειρός του Κωνσταντίνου Παπαδάτου γρόσια χίλια (No 1.000), ως προοφειλομένην συνδρομήν βοηθητικήν προς αυτήν, και ότε τύχη αγαθή βεβαιωθώ εις την μείζονα αποκατάστασιν και εκτέλεσιν αυτής της Σχολής του Πανελληνίου, υπόσχομαι το κατά δύναμιν όλην να συνεισφέρω, προς καταρτισμόν αυτής»¹⁴.

Ο Μητροπολίτης Σερρών
Χρύσανθος.

4) Την επικοινωνία με την Αρχή της Φιλικής Εταιρείας και με ενδιάμεσους Φιλικούς.

5) Την προστασία και στήριξη της οικογένειας του Εμμανουήλ

βιβλίο Πέννας Π., *Ιστορία των Σερρών*, εκδ. ΙΛΕΣΜ, Αθήναι 1966, σ. 133.

12. Πέννας, *Ιστορία των Σερρών*, ό.π. σ. 133

13. Στο βιβλίο Κασομούλης Νικόλαος, *Ενθυμήματα Στρατιωτικά της Ελλ. Επανάστασως*, τ. Α', Αθήναι 1939, σ. 136. αναφέρεται στην επανάσταση του 1821: «Οι χωριάται των Σερρών προδιατεθειμένοι έβλεπαν την αδράνειαν του κέντρου και σιωπούσαν» και στην υποσημείωση 2 της ίδιας σελίδας επεξηγεί το «προδιατεθειμένοι» ως εξής: «ενημερωμένοι πως θα γίνονταν κίνημα».

14. Η επιστολή δημοσιεύτηκε στο βιβλίο Πέννας, *Ιστορία των Σερρών*, ό.π. σσ. 131-132.

Παπά από τη στιγμή της απομάκρυνσής του. Αυτό το είχε ζητήσει και ο ίδιος ο Παπάς με την αναφερθείσα επιστολή του. Μάλιστα αναφέρει για τον «αισχροκερδή διοικητή» Σερρών: «Αλλά μ' όλον οπού δεν τον κατέτρεξα εις τας καταχρήσεις του, παρά μόνον βιασμένος έλαβα το ήμισυ του δικαίου μου και ευκολίας τυχούσης να ζητήσω άλλοτε και τα μένοντα, αυτός πάλιν, ως αγνώμων και κακοποιός, έβαλε κρυφίως και μου έκαψαν την οικίαν μου, και επομένως καιροφυλακτεί να δολοφονήση και τα τέκνα μου»¹⁵.

6) Στην προμήθεια, διακίνηση και αποθήκευση οπλισμού σε επιλεγμένους χώρους καθώς και εφοδίων και γενικά όλων των απαραίτητων υλικών για την έναρξη της επαναστατικής περιόδου.

7) Στον αναλαβόντα θέση Γενικού Εφόρου Αλ. Υψηλάντη ο ίδιος ο Μητροπολίτης και οι επιρροές του «ίνα παρέχωσιν το προσήκον σέβας και ευπειθειαν εις τας οδηγίας της αυτού Εκλαμπρότητος, καθότι άνευ υπακοής πολιτική κοινωνία ου συνίσταται»¹⁶.

Στα Σέρρας σπουδαίο επίσης ρόλο για την οργάνωση και την πολεμική προετοιμασία της επανάστασης έπαιξαν και οι εξής Φιλικοί:

Ο Νικόλαος Κασομούλης, υπεύθυνος για τη στρατιωτική οργάνωση στα Σέρρας.

Πρώτος ο Νικόλαος Κασομούλης (γεννηθείς το 1795) που όπως ο ίδιος αφηγείται μυήθηκε στα της Φιλικής Εταιρείας στη Σμύρνη¹⁷ [Φεβρουάριο 1821], όπου είχε αποσταλεί από τον πατέρα του Κώστα για εμπορικούς λόγους. Όταν επέστρεψε από το ταξίδι του συναντήθηκε με τον Μητροπολίτη Χρυσάνθο και τους επισημοτέρους των Σερρών... «διότι είδαν, ότι ήμην της Εταιρείας, όπου ήτον και αυτοί όλοι...»¹⁸. Ο Κασομούλης σε ηλικία 25 χρονών ήταν προφανώς άπειρος στην πολεμική οργάνωση. Δυστυχώς ο έμπειρος οπλαρχηγός Ιωάννης Φαρμάκης¹⁹,

15. Πέννας, *Ιστορία των Σερρών*, ό.π. σ. 131.

16. Επιστολή της Φιλικής Εταιρείας προς τον Μητροπολίτη Σερρών Χρυσάνθο (Πέννας Π., *Ιστορία των Σερρών*, ό.π. σσ. 133-134). Το νόημα είναι φανερά αλληγορικό θέλοντας να πει η Αρχή της Φιλικής Εταιρείας ότι χωρίς πειθό και υπακοή δεν πρόκειται να συσταθούν όροι επανάστασης.

17. Εκεί έμαθε και την κήρυξη επανάστασης στην Πελοπόννησο για τις 25 Μαρτίου ως εξής: «Από Ύδραν έφθασεν μία γολέττα του Κολέτζη ήτις μας διηγήθη την ετοιμασίαν διά τας 25 Μαρτίου, να κτυπήσουν παντού...» (Κασομούλης, *Ενθυμήματα* ό.π., σ. 134).

18. Κασομούλης, *Ενθυμήματα*, ό.π. σ. 134.

19. Από το βιβλίο του Κρέμου Γεωργίου, *Νεωτάτη Γενική Ιστορία*, εκδ. Σ. Βλαστού,

που οργάνωσε την περιοχή, (ίσως αυτός θα έπρεπε να ακολουθεί τον Εμμανουήλ Παπά ή να είναι στα Σέρρες στο πλευρό του Μητροπολίτη), συμμετείχε στις δυνάμεις του Αλέξανδρου Υψηλάντη²⁰. Ευτυχώς ο Κασομούλης μύησε και τον πατέρα του Κωνσταντίνο, ο οποίος παρά τις αρχικές του επιφυλάξεις, ανέλαβε οργανωτικά θέματα πολεμικής φύσεως.

Δεύτερος, μη αναφερόμενος στην τοπική ιστοριογραφία, είναι ο ιατρός Ευάγγελος Μεξικός²¹. Αυτός ως απεσταλμένος Φιλικός ενημέρωσε την Μονή Εικοσιφοίνισσας για τα της Φιλικής Εταιρείας και την έπεισε να συμμετέχει στον αγώνα²². Αργότερα, ο Μεξικός ακολούθησε τον Εμμανουήλ Παπά στην επανάσταση στη Χαλκιδική²³. Έτσι γίνεται ευνόητο το γιατί ο πατέρας Κασομούλης «...εδιορίσθη να προκαταλάβη το μοναστήριον Ηλιόκαλην²⁴ (στο χειρ. ελαιοκάλην) έξωθεν των Σερρών

Αθήνα 1890, στη σ. 778: «Εκεί [στη Μονή Σέκου] ωχυρώθη και ο Ιωάννης Φαρμάκης, ο δε [Γεωργάκης] Ολύμπιος εκλείσθη εν τω κωδωνοστασίω της μονής. ...Ο δε Φαρμάκης δεξάμενος τους όρους ανακωχής (23 Σεπτεμβρίου 1821) ... απήχθη εις Κωνσταντινούπολην και εκεί εκαρατομήθη».

20. Μια απάντηση στο εύλογο ερώτημά μας, μας δίνεται στο αναμνηστικό τεύχος επί τη 150ετηρίδι της Ακαδημίας Αθηνών, *Η Φιλική Εταιρεία*, ό.π. σ. 50 με την αναφορά ότι: «Εις το κατηχητικόν έργον του Φαρμάκη δεν υπήρξε συνέχεια. Προδοθείς εις τους Τούρκους ηναγκάσθη να αναστείλη την προσπάθειάν του και ανεχώρησε μετ' ολίγον εις Βουκουρέστιον». Επίσης ο Ι. Κ. Βασδραβέλλης στο βιβλίο του *Ο Φιλικός και Αγωνιστής Γιάννης Φαρμάκης*, εκδ. ΕΜΣ, Θεσσαλονίκη 1972, στη σ. 21 αναφέρει: «Φαίνεται ότι η αναπτυχθείσα εξαιρετική δραστηριότητα του Φαρμάκη από την Κωνσταντινούπολη στη Μακεδονία, περιήλθε σε γνώση των τουρκικών αρχών κατά την περίοδο αυτήν. ... Από τας Σέρρας ο Φαρμάκης επέστρεψε στο Βουκουρέστι στα τέλη Ιουλίου του 1819...».

21. «Ο Ευάγγελος Μεξικός παρέμεινε επίσης και εις τας Σέρρας, όπου διετέλεσεν καθηγητής της Σχολής Σερρών και εδίδαξεν αρκετά χρόνια, όταν ήτο διευθυντής της Σχολής ο Αργύριος Παπαρίζος (1823-1830) εκ Σιατίστης». (Πασχαλίδης Κ. Βασιλείος, «Ο Φιλικός Ευάγγελος Μεξικός», *Μακεδονικόν Ημερολόγιον* 1976, σ. 338) και «Καθ' ον χρόνον εσχολάρχει ο Παπαρίζος, εδίδασκεν εις την Σχολήν και ο Ηπειρώτης Ευάγγελος Μέξης ή Μεξικός, στενός φίλος του Καπποδιστρίου, συγγραφεύς και μεταφραστής διαφόρων έργων» Πέννας, *Ιστορία των Σερρών*, ό.π. σ. 413.

22. Ηγούμενοι της Μονής Εικοσιφοίνισσας ήταν οι: Κωνσταντίνος (1806- Αρχές 1821) από κώμη Κρουσόβου (Αγλαδοχώρι) επαρχίας Μελενίκου και Κύριλλος (Αρχές 1821-1822) από Γενί κιοϊ (Κρεασυπόλεως) Ξάνθης (Ι. Μητρόπολη Δράμας, *Προσκνητάρια της Ι.Μ. Εικοσιφοίνισσης*, Δράμα 2013, τ. Α', σσ. 288, 293.

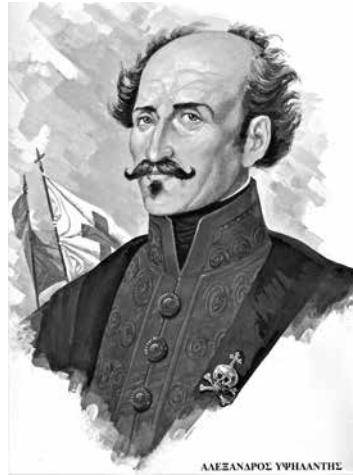
23. Αναλυτικά στοιχεία στο: Πασχαλίδης, «Ο Φιλικός Ευάγγελος Μεξικός», ό.π. σσ. 335-338.

24. Είναι γνωστό ότι το μοναστήρι της Λιόκαλης Σερρών είναι ιδιοκτησία της Μονής Εικοσιφοίνισσας. «Το αρχαιότερο σωζόμενο πατριαρχικό σιγίλλιο του 1477, που μας πληροφορεί ότι το σταυροπήγιο της Ηλιοκά(λ)ου Σερρών αποτελούσε ιδιοκτησία της μονής της Εικοσιφοίνισσας (Κοσινίσσης στο έγγραφο), είναι του πατριάρχη Μαξίμου (1476 -1482)». (Χριστοφορίδης Β., «Το μετόχι της μονής Εικοσιφοίνισσας στις Σέρρες: Παναγία η Ηλιόκαλη» στα πρακτικά του συνεδρίου: *Οι Σέρρες και η περιοχή τους από την αρχαία στη μεταβυζαντινή κοινωνία, Σέρρες 29 Σεπτεμβρίου - 3 Οκτωβρίου 1993*, Σέρρες, τ. Β', σ. 528).

και να συλλέξη στρατιώτας, παλαιούς φυγάδας να τους βαστά έως να έλθη η ώρα. Προθύμος ο πατήρ εις τα τοιαύτα, άφησεν την δουλειάν του και τίποτες άλλο δεν εφρόντιζεν παρά πως να οχυρώση <το μοναστήριον> και πόθεν μέλλουν να κινηθούν»²⁵.

Η κήρυξη της Επανάστασης και οι προσπάθειες καταστολής της

Μετά την ανάληψη της αρχηγίας της Φιλικής Εταιρείας από τον Αλέξανδρο Υψηλάντη, τον Απρίλιο του 1820, άρχισε η συγκρότηση του γενικού σχεδίου²⁶ της ελληνικής επανάστασης. Έτσι ο Αλέξανδρος Υψηλάντης συγκρότησε τακτικό στρατό και έκανε επίθεση από τα Βόρεια Ανατολικά σύνορα του ευρωπαϊκού τμήματος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (Β.Α. Ρουμανία) με κατεύθυνση τα Βαλκάνια²⁷. Ο αδελφός του Δημήτριος Υψηλάντης διορίστηκε Αρχιστράτηγος των δυνάμεων της Πελοποννήσου και ο Εμμανουήλ Παπάς πληρεξούσιος αρχηγός των δυνάμεων Μακεδονίας με σκοπό την κατάληψη της Θεσσαλονίκης. Ανάλογες ήταν και οι ενέργειες για τις υπόλοιπες περιφέρειες Ηπείρου²⁸,

Ο Αρχηγός της Φιλικής Εταιρείας Αλέξανδρος Υψηλάντης.

25. Κασομούλης, *Ενθυμήματα*, ό.π. σ. 135.

26. Το «Σχέδιο Γενικόν» ήταν: α) η εξασφάλιση συμμάχων, β) η δημιουργία αντιπερισπασμού του εχθρού και η κατάτμηση των δυνάμεών του, γ) η παραπλάνησή του ως προς τον κύριο αντίπαλο και η απόκρυψη των δυνάμεων και των προθέσεων του Έθνους, τέλος δ) ο αιφνιδιασμός του εχθρού. Ως κύρια πρόσφορα μέσα για την πραγμάτωση της στρατηγικής αυτής και συγχρόνως μερικώτεροι αντικειμενικοί σκοποί της όλης πολεμικής ενεργείας καθορίζονταν: α) εξέγερση των Σέρβων και Μαυροβουνίων, που κρινόταν μάλιστα ευκαίω να προηγηθεί, β) αποστασία της Μολδοβλαχίας με πρωτοβουλία των εκεί Ελλήνων στρατιωτικών αρχηγών Γεωργάκη Ολύμπιου και Σάββα Φωκιανού, ικανή να προκαλέσει ενδεχόμενα και ρωσοτουρκικό πόλεμο, γ) κατάληψη της Ηπείρου από τους εκεί Έλληνες καπετάνιους με την ευκαιρία της ανταρσίας του Αλή πασά, δ) εμπρησμός του τουρκικού στόλου στον ναύσταθμο της Κωνσταντινουπόλεως, που θα έπρεπε να γίνη πριν αρχίσει η Επανάσταση και να εμφανισθή ως τυχαίο συμβάν» (*Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, εκδ. Εκδοτική Αθηνών, τ. 27, Αθήναι 2015, σ. 20).

27. «Φτάνοντας στην Οδησό, ασχολήθηκα με τη στρατηγική της επανάστασης, καταστρώνοντας το «Σχέδιον Γενικόν» μαζί με τον Γεώργιο Λεβέντη και τον Γρηγόριο Δικαίο (Παπαφλέσσα). Πρώτο και ουσιαστικό άρθρο του σχεδίου («πρώτον επιχείρημα») ήταν να κινητοποιηθεί η Σερβία...» (*Κανναλίδης Αθ. Ζέφυρος, Η συμμαχία που δεν έγινε, Εφημερίδα των Συντακτών*, 12/3/2016, https://www.efsyn.gr/nisides/61927_i-symmahia-poy-den-egine).

28. Ο Μέξας Γ. Βαλέριος στο κείμενο του «Η Μύησης ως Φιλικού του Ιωάννου

Στερεάς Ελλάδος, Θεσσαλίας και τις νησιωτικές περιοχές.

Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης στις 24 Φεβρουαρίου 1821 κυκλοφορήσε από το γενικό στρατόπεδο του Ιασίου την επαναστατική προκήρυξη «Μάχου υπέρ Πίστεως και Πατρίδος», η οποία θεωρείται από τους ιστορικούς η έναρξη της ελληνικής επανάστασης στις παραδουνάβιες περιοχές. Η προκήρυξη που απευθύνονταν σε όλους τους Έλληνες, τους καλούσε να ξεσηκωθούν και αναφέρονταν στους αγώνες που έκαναν οι ευρωπαϊκοί λαοί για να διώξουν τους τυράννους τους. Ειδικότερα σ' αυτήν αναφέρονται: «Η ώρα ήλθεν, ω Άνδρες Έλληνες! ... Η Πατρίς μας προσκαλεί! ... Ας κινηθώμεν λοιπόν με εν κοινόν φρόνιμα, οι πλούσιοι ας καταβάλωσιν μέρος της ίδιας περιουσίας, οι ιεροί ποιμένες ας εμπυχώσωσι τον λαόν με το ιδίόν των παράδειγμα, και οι πεπαιδευμένοι ας συμβουλευώσωσιν τα ωφέλιμα...»²⁹.

Ο ιστορικός Πέννας αναδημοσιεύει μια πολύτιμη επιστολή για την ιστορία της Μακεδονίας, που διέσωσε ο συγγραφέας Ιωάννης Φιλήμων³⁰, σύμφωνα με την οποία ο Αλέξανδρος Υψηλάντης ως ηγέτης της Φιλικής Εταιρείας και της Επανάστασης στις 8 Οκτωβρίου του 1820 απευθύνεται στον Εμμανουήλ Παπά και του λέει: «Ακούσατε λοιπόν τας συμβουλάς του κυρίου Παπαδάτου, όστις είναι διωρισμένος να σας δείξη, εις τί πρέπει να ενεργήσητε, και στεφάνους αιθαλείς της ευκλείας θέλει ετοιμάση η πατρίς διά την αξιοσέβαστον κεφαλήν σας»³¹. Ήταν το σχέδιο της ανάληψης της αρχηγίας των επαναστατικών δυνάμεων της Μακεδονίας και των κινήσεών του και ο Παπάς το ακολουθεί κατά γράμμα.

Πριν αναφέρουμε τις δράσεις του Παπά αξίζει να αναφερθούν μερικά γεγονότα ή φήμες τα οποία χωρίς αξιόλογες πηγές ακροβατούν μεταξύ πραγματικότητας και θρύλου, αλλά πάντως δίνουν την περιρρέουσα ατμόσφαιρα της εποχής. Το πρώτο είναι η προσπάθεια του Σερραίου ήρωα να οργανώσει απόπειρα δολοφονίας του ίδιου του Σουλτάνου μέσα στο παλάτι, η οποία τελικά δεν τελεσφόρησε³². Το δεύτερο η φήμη που διέσωσε ο ιστορικός Γεώργιος Καφταντζής από κατα-

Φαρμάκη», *Μακεδονικόν Ημερολόγιον 1936*, Ν. Σφενδόνη, Θεσσαλονίκη, σ. 61, αναφέρει επιστολή της Αρχής προς τον Φαρμάκη για να κινηθεί «διά την Ήπειρον, όπου θέλεις συνομιλήσει με όλους τους εκεί ομογενείς Καπετανούς, τους οποίους παρασκευάζεις εις το να είναι έτοιμοι».

29. Ολόκληρο το κείμενο της προκήρυξης στην ιστοσελίδα <https://www.sansimera.gr/articles/898>.

30. Φιλήμων Ι., *Δοκίμιον της Ελληνικής Επανάστασεως*, εκδ. 1859, τόμ. Α', σσ. 202, 335.

31. Πέννα Π., *Ιστορία των Σερρών*, ό.π. σ. 132.

32. Αναλυτικά Πέννα Π., *Ιστορία των Σερρών*, εκδ. ΙΛΕΣΜ, Αθήναι 1966, σσ. 134-135.

σχεμένο γράμμα στα αρχεία της Αυστριακής αστυνομίας, σύμφωνα με το οποίο αποστολέας με ψευδώνυμο Πόκοβιτς έγραψε στο Βουκουρέστι στις 24 Μαρτίου 1821: «η έκρηξη της επανάστασης στην Κων/πολη είχε ορισθεί για τις 15 Μαρτίου. Τη μέρα εκείνη ήταν η πρωτεύουσα να γίνει στάχτη, ο Σουλτάνος να πιαστεί ή να σκοτωθεί³³ και η Θεσ/νίκη, οι Σέρρες, οι Θερμοπύλες, ο Μωριάς να έχουν ελευθερωθεί...»³⁴.

Ο Παπάς στις 23 Μαρτίου 1821, αφού με τα χρήματά του εξόπλισε το πλοίο του Χατζή Βισβίκη (από τη Λήμνο) με όπλα, μπαρούτι κτλ., μαζί με το γραμματέα του Δημήτριο Οικονόμου, τον υπασπιστή Ιωάννη Χατζηπέτρου, το γιο του Γιαννάκη και Σερραίων παλληκαριών εξόρμησε προς τον Άθωνα και συγκεκριμένα στη Μονή Εσφιγμένου, για να προετοιμάσει την επανάσταση στο χώρο της Μακεδονίας³⁵.

Στις 4 Απριλίου του 1821 ο Σουλτάνος με φιρμάνι ενημέρωσε και έδωσε οδηγίες στις Ευρωπαϊκές Οθωμανικές αρχές για αντιμετώπιση της επανάστασης του Υψηλάντη αλλά και της προσπάθειας διείσδυσης στην Ελλάδα πληρεξουσίων της Φιλικής Εταιρείας³⁶. Συγκεκριμένα, αναφέρει: «...Διένειμον [οι επαναστάτες] απανταχού έγγραφα και προκηρύξεις, διαλαμβανούσας ότι το κίνημα τούτο είναι δήθεν εθνικόν και άλλα ποικίλα μυθεύματα και ασυναρτησίας, έχοντες ούτω την πεπλανημένην αξίωσιν, ότι διεγείρουν εις επανάστασιν το έθνος» και «...Να εξαντλήσητε όλην σας την εμπειρίαν και να εντείνητε την προσπάθειάν σας, φυλάσσοντες τους ραγιάδες από τας διαβολάς και την παραπλάνησιν εκ των τοιούτων ληστών. Να διορίσητε έμπιστους και πεπειραμένους υπαλλήλους εις τους πορθμούς και τας διαβάσεις, οι οποίοι να κατοπτρεύουν τα πρόσωπα, άτινα ήθελαν διέλθει μετημφιεσμένα με επαναστατικά έγγραφα των ληστών τούτων προς τους ραγιάδες, και να μη επιτραπή επί του προκειμένου ουδεμία παράβλεψις και αμέλεια, αλλά να συλληφθούν και εξετασθούν τα εις χείρας των έγγραφα και, εάν ήθελεν ανακαλυφθή ότι ταύτα ήσαν επιλήψιμα και προεκάλουν την εξέγερσιν των ραγιάδων, να συλλαμβάνητε το μεταφέρον ταύτα πρόσωπον...»³⁷.

33. Ο Αλ. Υψηλάντης είχε εκπονήσει και το «Μερικόν περί Κωνσταντινουπόλεως Σχέδιον», που προέβλεπε «κατάληψη των πλοίων, όπως και στρατιωτικών αποθηκών, στρατώνων και οχυρών σημείων, πυρκαϊές σε πέντε σημεία της πόλεως και προσπάθεια να κυριευθή από τον ελληνικό πληθυσμό η ίδια η πρωτεύουσα και να συλληφθή ή να σκοτωθή ο σουλτάνος...» (*Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, ό.π. τ. 27, σ. 22).

34. Καφταντζής Γ., *Ιστορία της πόλεως των Σερρών*, τ. Γ', Θεσσαλονίκη 1996, σ. 196.

35. Πέννα, *Ιστορία των Σερρών*, ό.π. σ. 135.

36. Η τελευταία μάχη του Αλ. Υψηλάντη ως επικεφαλής των στρατιωτικών δυνάμεων της Φιλικής Εταιρείας εναντίον των στρατευμάτων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας έλαβε χώρα στις 6 και 7 Ιουνίου του 1821 στο Δραγατσάνι της Βλαχίας, όπου ο στρατός του ήττήθηκε και ο ίδιος διαφεύγοντας συνελήφθη από τους Αυστριακούς.

37. Βασδραβέλλης Ι., *Οι Μακεδόνες κατά την Επανάστασιν του 1821*, Θεσσαλονίκη

Με την κήρυξη της Επανάστασης στις 23-25 Μαρτίου του 1821, στην Πελοπόννησο και σε άλλες περιοχές που ακολούθησαν, ο Μαχμούτ διαπίστωσε πλέον ότι ξεσηκώθηκε το γένος των Ρωμιών και για να αναχαιτίσει και καταστείλει τις επαναστατικές διαθέσεις του, στις 10 Απριλίου 1821, με εντολή του απαγχονίσθηκε στην πύλη του Πατριαρχείου ο πατριάρχης Γρηγόριος ο Ε΄³⁸. Επίσης με εντολή του ιδίου συνελήφθησαν, τιμωρήθηκαν και εκτελέστηκαν επιφανείς Ρωμιοί της Κωνσταντινούπολης³⁹.

Οι παραπάνω ενέργειές του είχαν διπλή επιρροή. Από τη μια μεριά, ενίσχυσαν και τόνωσαν την εχθρότητα των Οθωμανών εναντίον των Ελλήνων και έτσι οι Οθωμανικές Αρχές των Σερρών που από καιρό παρακολουθούσαν τις τοπικές κινήσεις των Σερραίων Ελλήνων και ενημερώνονταν για τη γενικότερη επαναστατική διάθεση του έθνους, ετοίμασαν σχέδιο αντίστοιχο με του Σουλτάνου για θανάτωση των «μεγάλων Κοτζιαμπασήδων και του Δεσπότη»⁴⁰, σχέδιο που λίγες μέρες πριν το Πάσχα της 10 Απριλίου 1821 αποκαλύπτει ο Μοστάμπεης (γιος του

Η πύλη του Οικουμενικού Πατριαρχείου, απαγχονισμού του πατριάρχη Γρηγορίου του Ε΄, κλειστή εδώ και 200 χρόνια.

1967, σσ. 243-245.

38. Σε πινακίδα που αναρτήθηκε στο κρεμασμένο σώμα του Γρηγορίου Ε΄ γράφτηκαν τα εξής: «Είναι αναγκαίο για όλους τους αρχηγούς και ιθύνοντες κάθε τάξης να επιτηρούν διαρκώς τα άτομα που βρίσκονται στη δικαιοδοσία τους και να αναφέρουν τις ανεπιθύμητες πράξεις τους στην κυβέρνηση τους. Ενώ και οι πατριάρχες είναι υποχρεωμένοι επίσης να διερευνούν τις κακές και καλές πράξεις των ποιμνίων τους και να αναφέρουν στην Υψηλή Πύλη αυτούς που δεν δέχονται νουθεσίες, αυτός ο πατριάρχης, διαπράττοντας ξεκάθαρα μια πράξη προδοσίας και όντας Μοραΐτης στην καταγωγή, συμμετείχε στη στάση που ξέσπασε ανάμεσα στο ποίμνιό του» (Κολοβός Ηλίας, Η πινακίδα πάνω στο νεκρό σώμα του Πατριάρχη, εφ. *Αυγή* 26/3/2019, https://www.avgi.gr/entheta/enthemata/306185_i-pinakida-pano-sto-nekro-soma-toy-patriarhi).

39. Γεδεών Μανουήλ, *Πατριαρχική Ιστορία Μνημεία*, Αθήνησι 1922, σ. 5.

40. Κασομούλης, *Ενθυμήματα*, ό.π. σ. 135.

Διοικητή Γιουσούφ πασά) στον Νικόλαο Κασομούλη⁴¹ και φυσικά αυτός στον Μητροπολίτη Χρυσάνθο. Από την άλλη πλευρά, επιδρά αρνητικά και παραλυτικά στη διάθεση του Μητροπολίτη Σερρών και των τοπικών δημογερόντων για τη συνέχιση του αγώνα. Ο Νικόλαος Κασομούλης μάς πληροφορεί: «Την Πέμπτην της Διακαινησίμου [δηλ. στις 14 Απριλίου] ήλθεν η είδησις ότι ο Σουλτάνος εκρέμασεν τον Πατριάρχην Γρηγόριον... Ο θάνατος του Πατριάρχου δειλίασεν τον Μητροπολίτην Χρυσάνθον και όλους τους επισήμους των Σερρών αρχισαν να σκέπτονται πλέον πως να αποφύγουν τον κίνδυνον και όχι πως να κτυπήσουν. Οι χωριάται των Σερρών προδιατεθειμένοι έβλεπαν την αδράνειαν του κέντρου και σιωπούσαν. Ο Εμμανουήλ Παππιάς από Κωνσταντινούπολιν μετέβη εις Άγιον Όρος απ' εκεί ειδοποίησεν το φθάσίμν του τον Σερρών και λοιπούς παρακινώνοντας τους να κινηθούν. Πλην το σχέδιον εματαιώθη από το κέντρον και ούτως φυγάδες, τρέχοντες ο μεν απ' εδώ ο δε απ' εκεί, πουθενά κέντρον δεν έβλεπεν να στηριχθή κανέναν»⁴².

Στις 3 Μαΐου του 1821 εκδόθηκε από την Υψηλή Πύλη νέο φιρμάνι προς κάθε Οθωμανική Αρχή των ευρωπαϊκών περιοχών, στο οποίο δίδονταν συγκεκριμένες εντολές για τους επαναστάτες: «...Εάν αντιληφθής ότι εν ταις περιφερείαις της δικαιοδοσίας σου υπάρχουν ραγιάδες, οίτινες, μη υπακούοντες εις τας διαταγάς του αρχηγού των πιστών, εκδηλώνουν ανταρσίαν κατ' αυτού, πάταξον αυτούς διά του ξίφους και πράξον ό,τι υπαγορεύει η υποχρέωσις του ιερού πολέμου, εφαρμόζων την διαταγήν Μου περί λαφυραγωγίας και εξανδραποδισμού, πλην όμως να μη προσβάλης τους βιούντας εν ειρήνη και νομιμοφροσύνη ραγιάδες, τους μετανοούντας εκ των επαναστατών και τους διά παραδόσεως των όπλων επανερχομένους εις την νομιμοφροσύνην και υποτέλειαν, αλλά να λάβης μέτρα περιφρουρήσεως αυτών»⁴³.

---

41. «...Πριν του Πάσχα, των 14 Απριλίου 1821, ευρέθην μιά των ημερών εις το παλάτι με τον νέον Μοσθάμπεη και, επειδή έλειπεν ο πατήρ του, μ' είπεν ότι «Όταν κόψωμεν αυτούς τους μεγάλους Κοτζιαμπασήδες και τον Δεσπότην, εσείς να έλθετε εδώ να μη σας πειράξη κανείς». Τον ηρώτησα αν θα γίνη γρήγορα και μ' είπεν «Σας δίδω την είδησιν εσάς». Χάρις εις την αθωότητά του, μας ειδοποίησεν. Και ούτως ημέραν παρ' ημέραν επρόβαινον όλοι πολλά καλά εις τας ετοιμασίας των». Κασομούλης Ν., *Ενθυμήματα*, ό.π. τ. Α', σσ. 134, 135.

42. Κασομούλης, *Ενθυμήματα*, ό.π. τ. Α', σ. 136.

43. Βασδραβέλλης, *Οι Μακεδόνες*, ό.π. σσ. 243-245.

Η υποχώρηση και ο συμβιβασμός του Μητροπολίτη Σερρών στις 8 Μαΐου 1821

Το Σάββατο 7 Μαΐου του 1821 παρουσιάζονται ελληνικά καράβια⁴⁴ στο Τσάγιεζι [Λιμάνι Αμφίπολης] και χτυπούν τους τούρκους τελωνοφύλακες και παίρνουν τα εμπορεύματά τους⁴⁵. Οι Τούρκοι χωρικοί

NOUVELLES POLITIQUES ET LITTÉRAIRES.
É X T É R I E U R.
ALLEMAGNE. — Francfort, 21 juillet.

On apprend que la flotte des insurgés grecs a débarqué dans le golfe de Thessalonique des munitions de guerre destinées aux habitans grecs de la ville de Séres, qui les reçoivent par la rivière de Karasonie, anciennement Pontus, qui a son embouchure dans le susdit golfe d'Orfano. La réunion des insurgés d'Enos avec la flotte grecque, qui attaque par terre et par mer la pointe de Gallipoli, en débarquant des troupes sur les derrières des Turcs par le golfe de Saros, ne peut manquer d'avoir les résultats les plus importans pour parvenir à former le siege de Constantinople.

Το δημοσίευμα της γαλλικής εφημερίδας *Journal de Grenoble* της 2-8-1821, σ. 1, με αναφορά στη συμπλοκή του Τσάγιεζι (Αμφίπολης).

44. Η Ερατώ Ζέλλιου-Μαστοροκόστα την εργασία της «Η Χαλκιδική στην Επανάσταση του 1821», *Χρονικά της Χαλκιδικής*, εκδ. Ιστ. και Λαογραφικής Εταιρείας Χαλκιδικής τ. 42-43 (1987-88), στη σ. 6 μας πληροφορεί ότι: «Ζητούν [ο Εμμανουήλ Παπάς και αντιπρόσωποι των μονών του Αγ. Όρους] από τα Ψαρά και άλλα ναυτικά νησιά εξοπλισμένα καράβια, για να εξασφαλιστούν από τις επιδρομές των Τούρκων από το μέρος της θάλασσας. Οι Ψαριανοί στέλνουν στις 22 Απριλίου δύο καράβια του Νικόλα Καρακωνσταντή και του Γιώργη Χατζηδημητράκη. Ενώ περιπλέουν το Θερμαϊκό συναντούν δύο τουρκικά πολεμικά ... τα πυροπολούν» και στη σ. 7: «Όταν στις 6 με 7 Μαΐου παρουσιάζονται άλλα καράβια ελληνικά στο Στρυμωνικό κόλπο, μπαίνουν στον όρμο Τσάγιεζι, συλλαμβάνουν τον τελώνη...». Συνεπώς υπάρχει πιθανότητα τα εμφανισθέντα καράβια στο Τσάγιεζι να ήταν από τα Ψαρά.

45. Το πλέον πιθανό είναι να προσπάθησαν τα ελληνικά καράβια, κατόπιν εντολής του Εμμ. Παπά, να πάρουν τα 30 φορτία μπαρουτί, που είχε παραγγείλει ο Κασομούλης από κατασκευαστές της Πραβίστας [Ελευθερούπολη] Δράμας για τις ανάγκες των Σερρών. Συγκεκριμένα μας λέει πως «Εσυμφωνήσαμεν ... να αγοράσωμεν 30 φορτώματα μπαρουτί από τους μπαρουκτζήδες της Δράμας και να το πηγαίνουν εις το Τζιαγατζί εις την ακρογιαλιάν και τοιοῦτοι φιλογενεῖς εφάνησαν ριψοκινδυνεύσαντες, ὥστε το ξεφόρτωσαν ἕως τον λιμένα και το ἔβαλαν παράμερα» Κασομούλης, *Ενθυμήματα*, ὀ.π. σ. 136. Την εἰδηση της αποβίβασης πυρομαχικῶν στο Τσάγιεζι, που προορίζονταν για τους Ἕλληνες κατοίκους της πόλης των Σερρών, δημοσίευσε και η γαλλική εφημερίδα *Journal*

από την περιοχή παίρνουν τα άρματα τους και μάχονται εναντίον των Ελλήνων⁴⁶. Αυτό θεωρήθηκε από τις Οθωμανικές αρχές των Σερρών (έχοντας και πληροφορίες για τις επαναστατικές κινήσεις του Παπά στο Άγιο Όρος και τη Χαλκιδική) η εναρκτήρια εκδήλωση της επανάστασης στην περιφέρεια Σερρών. Γι' αυτό αποφάσισαν άμεσα να εξαπολύσουν γενικό πογκρόμ κατά των Σερραίων Ελλήνων την επόμενη ημέρα. Το σχέδιο αυτό αποκάλυψε ο τούρκος Μεχμέτ Μπέης, που δεν ήταν σύμφωνος μ' αυτό, στον ιερέα του Αγ. Νικολάου Σακελλάριο Ιωάννη, με τον οποίο συνδέονταν με φιλία. Ο ιερέας άμεσα ενημέρωσε το Μητροπολίτη Χρύσανθο⁴⁷. Ο Μητροπολίτης Χρύσανθος σε αντίθεση με τον όρκο του στη Φιλική Εταιρεία, με την επιστολή της Φιλικής Εταιρείας για τον προσήκοντα σεβασμό και υπακοή στον Αλέξανδρο Υψηλάντη και στην προκήρυξη του από το Ιάσιο για να εμψυχώσουν οι ποιμένες τον λαό με το ίδιο τους παράδειγμα, διαβλέποντας τους κινδύνους για τη ζωή του, τους δημογέροντες και τους Σερραίους Έλληνες, αποφάσισε τον συμβιβασμό και την υποχώρηση στην Οθωμανική κρατούσα εξουσία. Έτσι την επόμενη μέρα, μαζί με δημογέροντες, επισκέπτεται στον πολιτικό Διοικητή (Καϊμακάμη) για να του ζητήσει προστασία για τον ελληνικό πληθυσμό.

Την Κυριακή 8 Μαΐου 1821, μέρα που ήταν ανοικτή η αγορά των Σερρών, εφαρμόστηκε το σχέδιο των τοπικών τουρκικών αρχών. Συνελήφθησαν Σερραίοι ως όμηροι σε χάνια, έγιναν έφοδοι στη Μητρόπολη και σε οικίες προκρίτων καθώς και στο μοναστήρι της Λιόκαλης, με σκοπό να κατασχεθούν τα όπλα, να φυλακισθούν οι κατέχοντες αυτά καθώς και οι οργανωτές της επαναστατικής κίνησης, όπως επίσης και να θανατωθούν όσοι θα πρόβαλλαν αντίσταση, δηλ. να κατασταλεί ολοκληρωτικά, υλικά και ψυχολογικά, κάθε προσπάθεια των Σερραίων για συμμετοχή στον γενικό ξεσηκωμό του γένους.

Ο Σερραίος ιστορικός Ευάγγελος Στράτης μάς πληροφορεί, 93 χρόνια μετά τα γεγονότα, ότι: «Ο Καϊμακάμης μη συμμεριζόμενος τας ιδέας των φανατικών Τούρκων, σπεύδει αμέσως έφιππος μετ' εφιππων χωροφυλάκων εις την Οθωμανικήν συνοικίαν κραυγάζων και διατάσσων ίνα μηδείς Τούρκος εξέλθη της οικίας του μηδέ να επιχειρήση τι κατά των Χριστιανών διότι θα κρεμασθή. Αι απειλαί ανεχαίτισαν τους σφαγείς και η ομογένεια των Σερρών εσώθη. Ην δε ογδόη του Μαΐου του 1821,

de Grenoble, no.325, 02/08/1821 σ.1. αναπαράγοντας αυτή την είδηση που πρωτοδημοσιεύτηκε στη Φρανκφούρτη, στις 21 Ιουλίου [1821]. Ευχαριστώ τον Σερραίο ερευνητή Αργύρη Τσιάπο για την αποστολή του αποκόμματος της γαλλικής εφημερίδας.

46. Πέννας, *Ιστορία των Σερρών*, ό.π. σ. 146.

47. Στράτης Ευάγγελος, *Ο Σερραίος Αρχιστράτηγος των μακεδονικών δυνάμεων κατά τον ιερόν αγώνα του 1821 Εμμανουήλ Παπάς*, Σέρραι 1914, σ. 19.

μνήμη του Ευαγγελιστού Ιωάννου του Θεολόγου»⁴⁸.

Ο αγωνιστής Νικόλαος Κασομούλης που συμμετείχε στα γεγονότα, απαθανατίζει διαφορετικά, τα τότε δραματικά γεγονότα των Σερρών, στηριζόμενος και σε επιστολή του πατέρα του Κωνσταντίνου, ως εξής: «Άμα έφθασεν η είδησις των Καραβιών, η ημέρα ήτον Κυριακή και παζάρι, 8^η Μαΐου· έξαφνα μια φωνή γενική από τους Τούρκους: «Κιλίτζ!» (σπαθί) και πηδήσαντες από τα αργαστήρια και από όπου ήτον ο καθείς, οι μεν εμάζωξαν τους ευρισκομένους χωριάτας αγεληδόν εις τα χάνια, οι δε ώρμησαν εις τα σημαντικά σπίτια. Ο Αμπτούλαγας⁴⁹ μόνος του με έως 500 πολιόρκησεν την Μητρόπολιν και ζήτησεν εντός μιας ώρας να φέρουν όλοι οι Ρωμαίοι τα άρματα. Ούτως λοιπόν άρχισαν μικροί - μεγάλοι και τα παρέδωσαν σχεδόν όλα· εις εμένα εδώ [στο μοναστήρι] ήλθαν μερικοί πρώτον εχθροί μας παλαιοί και δεν ευρέθην <εκεί>· άρπαξαν τα ντουφέκια και τα πιστόλια όλα, το δε μπαρούτι δεν το ήυραν, διότι το είχα εις τον νεροχύτην με ταις στάμναις και δεν το περιεργάσθηκαν. Όλον το πράγμα το άρπαξαν και τώρα ο Μοσθάμπεης τους εφυλάκωσεν να τα επιστρέφουν...»⁵⁰.

Οι Τούρκοι επιτέθηκαν και κατά της οικογένειας του αγωνιζόμενου Εμμανουήλ Παπά. Συνελήφθησαν και ρίχθηκαν στη φυλακή (όπου υπέστησαν πολλά μαρτύρια), η σύζυγός του Φαίδρα, τα παιδιά της Ελένη, Κωνσταντίνος και Αριστείδης, ως και ο αδελφός αυτής Μιχαήλ.

---

48. Στράτης, *Ο Σερραίος Αρχιστράτηγος*, ό.π. σ. 20. Ο Στράτης συνεχίζοντας γράφει στην ίδια σελίδα: «Ευλόγως όθεν ο άγιος Ευαγγελιστής εθεωρήθη σωτήρ της Ελληνικής Κοινότητας Σερρών και Πάτρων αυτής, εφ' ώ και οι όσοι πατέρες της Ιεράς Μονής του Ι. Προδρόμου, της επί του όρους του Μενοικέως, ευγνωμονούντες ιδρύσαντο αυτώ τον ήδη σωζόμενον εν Άνω Καμενίκη φερώνυμιον ναόν ως σωτήριον και ευχαριστήριον ανάθημα μετά 14 όλα έτη, ήτοι τω 1835». Για την τοποθέτηση αυτή έχομε να παρατηρήσουμε τα εξής: α) Είναι λογικό να μην γνώριζε το 1914 ο συγγραφέας όλες τις ιστορικές παραμέτρους που συνέβαλαν στα γεγονότα της 8 Μαΐου. β) Αν ήθελαν οι Σερραίοι, με την κατασκευή του ναού του «Αγ. Ιωάννη Θεολόγου», να διασώσουν τη μνήμη της σωτηρίας τους, δεν θα έπρεπε την πρωτοβουλία της κατασκευής, να την έχει ο τότε Μητροπολίτης Σερρών και οι δημιογέροντες, συμβάλλοντας οικονομικά οι ίδιοι, και μάλιστα εντός της πόλης των Σερρών; Αντί γι' αυτό, όπως μας πληροφορεί ο Ι. Μπάκας: «Ο ναός του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου κτίσθηκε, το 1836, από τους κατοίκους της συνοικίας Καμενίκης οι οποίοι, για να αντιμετωπίσουν τα έξοδα της ανέγερσης, κατέφυγαν σε δανεισμό ελπίζοντας στην αποπληρωμή του δανείου από τα έσοδα του ναού. Ωστόσο, μη μπορώντας τελικά να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις των δανειστών και των τόκων προσέφυγαν, το 1844, στην Πατριαρχική Μονή του Τιμίου Προδρόμου παρακαλώντας την να αποπληρώσει αυτή το χρέος και έναντι αυτού να λάβει το ναό ως μετόχι της». (Μπάκας Ιωάννης, «Εκκλησία και Κοινότητα σε Πορεία Ανασυγκρότησης στα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Το Εκκλησιαστικό και Εκπαιδευτικό Ζήτημα της Καμενίκης Σερρών μέσα από τις πηγές», *Σερραϊκά Σύμμεικτα* 3 (2016) 128-129).

49. Θεός του Γιουσούφ πασά (Κασομούλης, *Ενθυμήματα*, ό.π. σ. 134).

50. Κασομούλης, *Ενθυμήματα*, ό.π., τ. Α', σ. 137.

Όλα τα περιουσιακά στοιχεία δημεύτηκαν, όλα τα πολύτιμα αντικείμενα και νομίσματα κατασχέθηκαν από τις αρχές και πυρπολήθηκαν τα καταστήματα και η οικία της οικογένειας⁵¹.

Για να συνειδητοποιηθεί η τεράστια αντίθεση, το ίδιο χρονικό διάστημα στο επιτελείο του Αγ. Όρους και της Χαλκιδικής, ο Εμμανουήλ Παπάς επιζητεί με έγγραφό του από Υδραίους προκρίτους, την αποστολή πλοίων με σκοπό την εφαρμογή του επιτελικού σχεδίου του Αλέξανδρου Υψηλάντη για κατάληψη της πρωτεύουσας της Μακεδονίας, Θεσσαλονίκης⁵². Συγκεκριμένα ζητά από τους Υδραίους «να διορίσεται δώδεκα αρματομένα καλά καράβια ανάλογα εις τους βαρβάρους και τυράννους τούτων των μερών. Εξ αυτών τα μεν οκτώ δυνατότερα να διορισθούν να κτυπήσουν συγχρόνως μεθ' ημών το κάστρον της Θεσσαλονίκης, τα δε τέσσαρα, αν είναι και αδυνατότερα δεν πειράζει, να διορισθούν από Καβάλαν εις το Άγιον Όρος, δίδοντες ορδινίας προς αυτούς να έλθουν εις αντάμισίν μου, και συνομιλούντες να λάβουν τας οδηγίας μου»⁵³.

Κρίσεις για τον συμβιβασμό και την καταστολή της 8^{ης} Μαΐου 1821

Από την προηγούμενη παράθεση των πληροφοριών μπορούμε να έχουμε μια βάσιμη αντίληψη του τι συνέβη στα Σέρρες την 8 Μαΐου 1821. Η Οθωμανική διοίκηση είχε πληροφορίες για τις κινήσεις των Σερραίων Ελλήνων (προμήθεια οπλισμού και αποθήκευσή του). Από την ημερομηνία της 10^{ης} Απριλίου 1821 (απαγχονισμός Πατριάρχη Γρηγορίου) είχε εκπονήσει σχέδιο θανάτωσης Κοτζαμπάσηδων, του Δεσπότη, ίσως των οργανωτών της οχύρωσης του μοναστηριού της Λιόκαλης και των φιλοξενουμένων σε αυτό. Περίμεναν την κατάλληλη ευκαιρία για να δράσουν.

Ο Εμμανουήλ Παπάς από τη στιγμή της άφιξης του στο Άγιο Όρος στις 23 Μαρτίου του 1821, επιδόθηκε σε υπεύθυνη και συστηματική προσπάθεια να εξοπλίσει στρατιωτικά τις δυνάμεις του ελληνισμού της Μακεδονίας, με στόχο την κατάληψη της Θεσσαλονίκης. Για το λόγο αυτό παρότρυνε και προσπάθησε να συντονίσει τον ελληνισμό της

51. Στράτης, *Ο Σερραίος Αρχιστράτηγος*, ό.π. σσ. 20, 21 και Πέννα, *Ιστορία των Σερρών*, ό.π. σ. 146.

52. Τελικά ο Παπάς πιεζόμενος και από τις πρώτες θανατηφόρες αντιπαραθέσεις Ελλήνων και Οθωμανών στον Πολύγυρο στις 16 Μαΐου 1821, κήρυξε την επανάσταση στην Μακεδονία στις Καρυές στις 17 Μαΐου 1821, *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, ό.π. τ. 27, σ. 116.

53. Βακαλόπουλος Απ., *Εμμανουήλ Παπάς Αρχηγός και Υπερασπιστής της Μακεδονίας*, εκδ. ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη 1981, σσ. 53-54.

Μακεδονίας να ξεσηκωθεί. Ο ίδιος, συγχρόνως με την άμεση υποστήριξη της εξέγερσης της Χαλκιδικής, ανέμενε αρματωμένα πλοία από Ύδρα για να επιτεθεί κατά των οθωμανικών δυνάμεων Θεσσαλονίκης. Οι παραπάνω κινήσεις του μέχρι τα μέσα του Μαΐου είναι βέβαιο ότι έγιναν γνωστές τουλάχιστον από τις οθωμανικές αρχές Θεσσαλονίκης, Σερρών και Χαλκιδικής.

Στις Σέρρες, παρά την ιδιαίτερη και πολύχρονη σχέση και αγαστή συνεργασία του Παπά με τον Μητροπολίτη Χρυσάνθο, όπως μας πληροφορεί ο ίδιος ο Κασομούλης, το σχέδιο [του ξεσηκωμού εναντίον της οθωμανικής αρχής] ματαιώθηκε από το κέντρο, δηλ. από τον ίδιο τον Μητροπολίτη. Άμεση συνέπεια αυτής της ματαιώσης ήταν οι σερραϊκές επαναστατικές δυνάμεις να παραλύσουν στο κρίσιμο χρονικό διάστημα της γενικής εξέγερσης του γένους, ή όπως γλαφυρά το περιγράφει ο Κασομούλης «ούτως φυγάδες, τρέχοντες ο μεν απ' εδώ ο δε απ' εκεί, πουθενά κέντρον δεν έβλεπεν να στηριχθή κανένας».

Η άφιξη ελληνικών πλοίων στις 7 Μαΐου 1821 στην Αμφίπολη και η πολεμική συμπλοκή με τις οθωμανικές τελωνειακές αρχές αποτέλεσε το κρίσιμο χρονικό σημείο, για εφαρμογή του σχεδίου των σερραϊκών οθωμανικών αρχών, όχι απλώς θανάτωσης των ηγετικών στοιχείων της εξέγερσης αλλά ίσως και γενικού πογκρόμ του ελληνικού πληθυσμού. Ο Μητροπολίτης Χρυσάνθος, έχοντας πληροφορία, μία μέρα πριν, γι' αυτό το σχέδιο εξόντωσης, το καταγγέλλει στον Οθωμανό πολιτικό διοικητή, ο οποίος κινούμενος σύμφωνα με τις γενικές οδηγίες της Υψηλής Πύλης⁵⁴, το απέτρεψε. Όμως ο διοικητής και οι στρατιωτικές αρχές Σερρών απαίτησαν την παράδοση όλου του αποθηκευμένου οπλισμού και την φυλάκιση όσων κατείχαν τον οπλισμό. Για το λόγο αυτό έθεσαν σε ομηρία στα χάνια μεγάλο μέρος των πολιτών, πολιόρκησαν την μητρόπολη και σπίτια δημογερόντων και έλεγξαν όλους τους χώρους της οχυρωμένης μονής της Λιόκαλης. Επίσης λεηλάτησαν και έκαψαν το σπίτι και τα καταστήματα της οικογένειας του Εμμανουήλ Παπά. Σε όλες αυτές τις κινήσεις των Τούρκων είχαν και τη βοήθεια των ατάκτων (Βασιβοζούκων) για τους οποίους οι εξοντώσεις και οι λεηλασίες ήταν «δώρο θεού»⁵⁵. Με την παράδοση του οπλισμού των Σερραίων

54. Στο σημείο αυτό της πιστής ή μη εφαρμογής των φιρμανίων των Σουλτάνων έχουμε να παρατηρήσουμε ότι αυτό εξαρτιόταν από την ιδιοσυγκρασία του κάθε Διοικητή. Ο Διοικητής Σερρών εφάρμοσε πιστά τις οδηγίες της Υψηλής πύλης, ενώ την ίδια περίοδο ο Γιουσούφ ως μουτσελέμης (πολιτικός διοικητής) Θεσσαλονίκης ασκούσε τυραννική και εξοντωτική διοίκηση εναντίον των Ελλήνων και σχεδόν ανεξέλεγκτη σε σχέση με τις διαταγές του Σουλτάνου. Βλ. Παπάζογλου Α. «Η Θεσσαλονίκη κατά τον Μάιο του 1821», *Μακεδονικά*, 1, 417-428.

55. Ο Π. Πέννας μάς πληροφορεί ότι «Δύο κοράσια, εις αρτοποιός και ο τελευταίος

προυχόντων και αγωνιστών και τη φυλάκισή τους⁵⁶, κατέρρευσε όλη η πολύχρονη μεθοδική προσπάθεια επαναστατικής προετοιμασίας του κέντρου και της περιφέρειας των Σερρών.

Ήδη στην προηγούμενη παράγραφο περιγράψαμε στην αρχή το τραγικό δίλλημα στο οποίο βρέθηκε ο ηγέτης των Σερραίων μητροπολίτης Χρύσανθος, από τις 14 Απριλίου 1821 μέχρι της 7 Μαΐου 1821. Η δράση του στον αγώνα του γένους μέχρι τον απαγχονισμό του Πατριάρχη κρίθηκε από τη Φιλική Εταιρεία γενικά ως ικανοποιητική. Μετά την 14 Απριλίου όμως επέδειξε αδράνεια, αδυναμία, φόβο και όλα αυτά είχαν άμεση επίδραση στο ηθικό των προυχόντων και όλων των αγωνιστών της πόλης των Σερρών και της ευρύτερης περιφέρειας της.

Ο Σερραίος ιστορικός Πέτρος Πέννας ορθά παρατηρεί: «Αλλά η αδράνεια και η αδυναμία του Κέντρου των Σερρών προς δράσιν ήτο απολύτως δικαιολογημένη. Διότι η από μακρού χρόνου απουσία του Εμμανουήλ Παπά εκ Σερρών και το απαράσκειον των κατοίκων, αλλά και η υπό του Γιουσούφ Πασά διατήρησις εντός της πόλεως πάντοτε μεγάλης στρατιωτικής δυνάμεως εκ Τουρκαλβανών, δεν ήσαν ευνοϊκά προϋποθέσεις διά την ευόδωσιν οιουδήποτε, έστω και καλώς οργανωμένου κινήματος. Αλλά και στρατεύματα υπολογίσιμα εάν δεν υπήρχον, ο εντός και εκτός της πόλεως πυκνός Τουρκικός πληθυσμός ήτο αρκετός, να καταπνίξη με τον αφυπνισθέντα φανατισμόν του πάσαν απόπειραν, εις το αίμα»⁵⁷.

Ο Π. Πέννας έμμεσα αφήνει να εννοηθεί ότι δυστυχώς στα Σέρρας την εποχή εκείνη δεν υπήρχαν άνθρωποι της κράσης, του πόθου για απελευθέρωση και της επιρροής του Εμμανουήλ Παπά για να αναλάβουν τα ηνία της οργάνωσης της επανάστασης των Σερρών. Επίσης είναι σωστή η παρατήρησή του για πυκνό Τουρκικό πληθυσμό⁵⁸, αν και ως αντί-

---

υπολειφθείς εις την ερημωθείσαν αγοράν, χρυσοχόος Κιούσης» ήταν τα θύματα των ατάκτων ή του εξαγριωμένου τουρκικού πλήθους.

56. Ο Ν. Κασομούλης στα *Ενθυμήματα*, ό.π. στη σ. 139 διασώζει την πληροφορία κάποιου Δόγηρα, «όστις διαβάς από Σέρρας είπεν ότι φυλάκωσαν 150 επισήμους πρ-αματευτάς και τον Μητροπολίτην».

57. Πέννα Π., *Ιστορία των Σερρών*, ό.π. σ. 144.

58. Η πόλη των Σερρών έγραψε ο Άγγλος περιηγητής (αρχαιολόγος, τοπογράφος και στρατιωτικός) William Martin Leake, όταν την είχε επισκεφθεί τον Νοέμβριο του 1806, ότι: «ο πληθυσμός υπολογίζεται σε 15.000 Τούρκους, 5.000 Έλληνες και Βουλγάρους και λίγες οικογένειες Εβραίων» (Σιμόπουλος Κυριάκος, *Ξένοι Ταξιδιώτες στην Ελλάδα 1800-1810*, τ. Γ1, εκδ. Στάχυ, Αθήνα 2001, σ. 436. Διαφορετική εκτίμηση κάνει ο Απ. Βακαλόπουλος: «Οι Σέρρες είναι αρκετά μεγάλη πόλη. Έχει 25-30.000 κατοίκους. Από αυτούς 12-15.000 είναι Τούρκοι και οι υπόλοιποι χριστιανοί. Υπάρχουν και λίγοι Εβραίοι» Βακαλόπουλος Απόστολος, *Ιστορία της Μακεδονίας 1354-1833*, Θεσσαλονίκη 1989, σ. 480. «Τον ίδιο αριθμό πληθυσμού, 30.000 κατοίκων κατά τα τέλη του 18^{ου} αιώνα, διαπίστωσε και ο Γάλλος περιηγητής Felix Beaujour» (Ασιώτης

λογος μπορεί να ειπωθούν: α) τα λόγια του Κολοκοτρώνη σε μαθητές: «Όταν αποφασίσαμε να κάμωμε την Επανάσταση, δεν εσυλλογισθήκαμε ούτε πόσοι είμεθα, ούτε πως δεν έχουμε άρματα, ούτε ότι οι Τούρκοι εβαστούσαν τα κάστρα και τας πόλεις, ούτε κανέναν φρόνιμος μας είπε «πού πάτε εδώ να πολεμήσετε με σιταροκάραβα βατσέλα», αλλά ως μία βροχή έπεσε εις όλους μας η επιθυμία της ελευθερίας μας και όλοι, και ο κλήρος μας και οι προεστοί και οι καπεταναίοι και οι πεπαιδευμένοι και οι έμποροι, μικροί και μεγάλοι, όλοι εσυμφωνήσαμε εις αυτό το σκοπό και εκάμαμε την Επανάσταση... αυτό το σκοπό και εκάμαμε την Επανάσταση»⁵⁹, β) Ο στοίχος του εθνικού μας ποιητή Κωστή Παλαμά: «Η Μεγαλοσύνη των λαών δεν μετριέται με το στρέμμα. Με της καρδιάς το πύρωμα μετριέται και με το αίμα».

Ο νεαρός Νικόλαος Κασομούλης και ο έμπειρος πατέρας του Κώστας πρόσφεραν αρκετά για την προετοιμασία του κινήματος. Όμως, αν και μέλος της Φιλικής Εταιρείας που είχε επαφές με τον μητροπολίτη Χρύσανθο και εκτελούσε χρέη στρατιωτικού οργανωτή στα Σέρρες, στο βιβλίο του *Ενθυμήματα Στρατιωτικά της Ελλ. Επαναστάσεως* για τις κρίσιμες στιγμές από 23 Μαρτίου (άφιξη Παπά στο Άγιο Όρος) έως την 8η Μαΐου 1821, δεν αναφέρει την ύπαρξη από το Κέντρο των Σερρών (Μητροπολίτη και προεστοί), κάποιου συγκροτημένου τοπικού σχεδίου δράσης (π.χ. ποιοι θα ήταν οι Σερραϊκοί Οθωμανικοί στόχοι εξουδετέρωσης, ποιες δυνάμεις θα δράσουν και πως για την εξουδετέρωση αυτών και το κυριότερο σε πιο χρονικό διάστημα), αλλά μόνο προετοιμασία χωρικής αποθήκευσης όπλων και προμήθειας μπαρουτί. Αυτό είχε ως συνέπεια μια παρατεταμένη αναμονή-παράλυση των Σερραίων αγωνιστών, τον αιφνιδιασμό του Κέντρου από τους Οθωμανούς και τον έλεγχο των Οθωμανών στις 8 Μαΐου για τον κρυμμένο οπλισμό των Ελλήνων. Τραγικό αποτέλεσμα αυτών υπήρξε η παράδοση των όπλων, η φυλάκιση των αγωνιστών της Λιόκαλης και των προυχόντων στα σπίτια των οποίων βρέθηκαν όπλα⁶⁰ καθώς και της οικογένειας του

Ευάγγελος, «Οι Σέρρες πριν και κατά την επανάσταση του 1821», *Σερραϊκά Ανάλεκτα*, τ. Α', Σέρρες 1992, σ. 226. «Ο Bouillet στο λεξικό του αναφέρεται στις Σέρρες: Σέρραι: ...35.000 κατοίκους, ών το 1/3 Έλληνες» (Ασπιώτης, ό.π. σ. 226).

59. Εφημ. *Αιών* (Αθηνών), 13/11/1838, που εξέδιδε ο ιστορικός Ιωάννης Φιλήμων.

60. Για το τι απέγιναν οι φυλακισμένοι Έλληνες δεν υπήρχαν στοιχεία. Ο Μητροπολίτης Χρύσανθος, αλλά και κανένας από τους πρωταγωνιστές δεν έγγραφαν απομνημονεύματα. Ο Νικόλαος Κασομούλης με την οικογένεια του έφυγε βιαστικά στις 8 Μαΐου από τα Σέρρες να σωθεί και έτσι δεν γνώριζε τα επακολοθήσαντα γεγονότα. Πρόσφατα στο βιβλίο του Αργύρη Τσιάπου, *Οι Σέρρες και οι Σερραίοι, τόμ. Α' 1800- 1890*, Σέρρες Μάιος 2021, στις σσ. 338-9 αναφέρεται απόκομμα εφημερίδας με αναμνήσεις της ηθοποιού Ευαγγελίας Παρασκευοπούλου, που με το θιάσό της είχε επισκεφθεί το 1899 τα Σέρρες. Σ' αυτό γράφονται: «Επί τέλους επλησιάσαμεν εις τας Σέρρας. Έξω από την

Εμμ. Παπά και συνακόλουθα η πλήρη ψυχολογική κατάρρευση των Σερραίων Ελλήνων. Αυτό καταφαίνεται στην τελευταία πρόταση του σημειώματος του Κωνσταντίνου Κασομούλη, που διέσωσε αυτούσιο ο γιος του Νικόλαος στα *Ενθυμήματά* του και απευθυνότανε στον ίδιο: «Εν τούτω φύγε διά την πατρίδα⁶¹, και έρχομαι και εγώ. Κώνστας Κασομούλης πατήρ σου»⁶².

Έτσι βασικά στοιχεία της ματαίωσης και καταστολής τελικά της επαναστατικής προσπάθειας ήταν η αδυναμία, ο φόβος και οι μεγάλες ευθύνες για τις ζωές των Σερραίων (αγωνιστών και γυναικόπαιδων) που θα αναλάμβανε ο Μητροπολίτης αν κήρυττε επανάσταση. Δεν είναι εύκολο να κρίνει κανείς σε εκείνες τις δραματικές ιστορικές στιγμές τις αποφάσεις των πρωταγωνιστών. Σίγουρα όμως μπορεί ο μελετητής να έχει καλύτερη εκτίμηση των πραγμάτων γνωρίζοντας από τα απομνημονεύματα, έγγραφα και τις στάσεις ζωής τον χαρακτήρα του ανθρώπου.

Απομνημονεύματα και έγγραφα για τον Μητροπολίτη Χρύσανθο τον κρίσιμο μήνα (10 Απριλίου έως 8 Μαΐου 1821) δεν γνωρίζουμε να υπάρχουν. Για τη μετέπειτα όμως πορεία του έχουμε τεκμηριωμένα κάποια υψηλής πολιτικής σημασίας γεγονότα, αλλά και άλλα δηλωτικά του χαρακτήρα και της δράσεώς του⁶³.

Το πρώτο υψηλής σημασίας γεγονός, όταν μεσούσης της ελληνικής επανάστασης επί Σουλτάνου Μαχμούτ του Β΄ (κυβέρνησε από 1808 έως 1839) ήταν υποψήφιος διεκδικητής του πατριαρχικού θρόνου το 1822 και στη συνέχεια εξελέγη Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως στις 9

πόλιν ευρίσκεται ένας μεγάλος πλάτανος ιστορικός, που δεν ημπορούν να τον αγκαλιάσουν οκτώ άνθρωποι. Εις τον πλάτανον αυτόν, το '21, ο πασάς των Σερρών είχε κρεμάσει σαράντα αδελφούς μας, που τους εκατηγόρησαν ως μέλη της Φιλικής Εταιρείας. Έβγαλα το μεγάλο το μανδήλι με το οποίο είχα τυλίξει το κεφάλι μου, ήνοιξα τα χέρια μου, προσπαθήσασα να αγκαλιάσω τον αγιασμένον πλάτανον, και τον εφίλησα!.. Εις τα κλαδιά του είχαν κρεμασθή σαράντα αδελφοί μας!» (Εφ. Πατρίς της 31/05/1912 σ. 3). Έτσι έχουμε μια έμμεση μαρτυρία για την τύχη των φυλακισμένων Ελλήνων της 8/5/1821.

61. Εννοώντας τη Σιάτιστα.

62. Κασομούλης Ν., *Ενθυμήματα*, ό.π. τ. Α΄, σ. 137.

63. Από το βιβλίο του Γεδεών ό.π. σσ. 10-14 αντλούμε τα εξής: α) Υπήρχε αίτημα του Άγγλου ιεραποστόλου πρωτεστάτη Λιβς να τυπωθεί από το Πατριαρχείο μετάφραση των Αγίων Γραφών. Ο Χρύσανθος ως Μητροπολίτης ήταν υπέρ του αιτήματος και όταν έγινε πατριάρχης το αρνήθηκε, β) Όταν ανέλαβε πατριάρχης εξόρισε τον Μητροπολίτη Δέρκων Ιερεμία αρχικά στο μοναστήρι του Σουμελά και στη συνέχεια στο μοναστήρι του αγίου Σάββα στα Ιεροσόλυμα όπου μετά λίγες μέρες από την άφιξή του, πέθανε από τις κακουχίες. Ο λόγος αυτής της καταδίωξης ήταν η πεποίθηση του Χρύσανθου ότι για την αποτυχία του ως υποψήφιου για τον πατριαρχικό θρόνο το 1822, έφταιγε η συκοφαντήσή του από τον Μητροπολίτη Δέρκων, γ) Η ερωτική σχέση που είχε συνάψει με τη χήρα Ευφημία, της οποίας ο άνδρας Ασημάκης εκτελέστηκε από μέλη της Φιλικής Εταιρείας ως προδότης των ενεργειών αυτής στους Οθωμανούς.

Ιουλίου του 1824, μετά την καθαίρεση του προκατόχου του Άνθιμου Γ' από τον Σουλτάνο. Ο λόγος της καθαίρεσης του Ανθίμου ήταν ότι αρνιόταν να συνεργαστεί μαζί με τον Σουλτάνο εναντίον της ελληνικής εθνεγερσίας και με την κατηγορία ότι ευνοεί την ανεξαρτησία των Σέρβων από την Οθωμανική Αυτοκρατορία⁶⁴. Το δεύτερο είναι η συμπεριφορά του Χρυσάνθου απέναντι στον Πατριάρχη Αλεξανδρείας Θεόφιλο με καταγωγή από την Πάτμο. Ο πατριάρχης Αλεξανδρείας «ευρισκόμενος στην Πάτμο και μετέχοντας του ιερού αγώνος της Επανάστασης και αγωνιζόμενος για την απελευθέρωση της πατρίδος του, σκέπτεται το Πατριαρχείο και το ποίμνιό του, ... και «διχαζόμενος υφίσταται πάλην εκτελέσεως του διπτού καθήκοντος»»⁶⁵. Στις 14 Οκτωβρίου 1825, υπό την πίεση της Υψηλής Πύλης, ο πατριάρχης Χρυσάνθος συγκάλεσε Σύνοδο στην Κωνσταντινούπολη, η οποία τον έπαυσε από τα καθήκοντά του⁶⁶ με πρόσχημα την απουσία του από το θρόνο της Αλεξανδρείας αλλά στην ουσία για την υποβοήθηση της ελληνικής επανάστασης. Το τρίτο είναι το περιεχόμενο κάποιων εγκυκλίων που εξέδωσε ως Πατριάρχης πλέον του Θρόνου. Συγκεκριμένα δημοσιεύεται⁶⁷ σε εγκύκλιό του⁶⁸ ότι: «... Εξάλλου, με το να επιμένετε στην ανόητη εξέγερση χωρίς να αντιλαμβάνεστε ότι θα καταστρέψετε άδικα τη ζωή σας και την περιουσία σας και τις γυναίκες σας και τα παιδιά σας, ξεχνάτε με τις αμαρτίες σας τα αναρίθμητα καλά του πατριικού Υψηλού μας Κράτους και τις νουθεσίες των Ιερών Ευαγγελίων. Είναι λοιπόν χρέος μας να επαναλάβουμε

64. Γεδεών, *Πατριαρχικής Ιστορίας Μνημεία*, ό.π. σ. 10 και Πέννα, *Ιστορία των Σερρών*, ό.π. σ. 470.

65. Κριρκής Πλάτων, *Ο Πατριάρχης Αλεξανδρείας Θεόφιλος Β' Παγκώστας ο Πάτμιος (1805-1825)*, Διδακτορική διατριβή 2002, Τμήμα Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας, Σχολή Θεολογική, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ), σ. 164.

66. Ολόκληρη η πράξη παύσης του Πατριάρχης Αλεξανδρείας Θεόφιλου στην παραπάνω διατριβή του Κριρκή στις σσ. 165-168.

67. Μοίρας Λεωνίδα, *Η Ελληνική Επανάσταση μέσα από τα μάτια των Οθωμανών*, εκδ. τόπος, Αθήνα 2020, σσ. 145-147.

68. Στο παραπάνω βιβλίο του Λ. Μοίρα δεν αναφέρεται το όνομα του πατριάρχη Χρυσάνθου, όμως είναι γνωστό ότι η ανακατάληψη της Αθήνας, που αναφέρεται στην εγκύκλιο, πραγματοποιήθηκε στις 3-6 Αυγούστου του 1826 και η πατριαρχία Χρυσάνθου ήταν το διάστημα 1824 - 26 Σεπ. 1826. Επίσης στο βιβλίο του Σοκόλοβ Ιβάν, *Η εκκλησία Κωνσταντινουπόλεως κατά τον 19^ο αιώνα* (Ρωσικά), Πετρούπολη 1904, στη σ. 13 σε εγκύκλιο του Χρυσάνθου όταν εξελέγη οικουμενικός πατριάρχης, αναφέρεται: «εντέλλεται, [οι μητροπολίτες] ίνα ...φυλλάτωσιν ευπίθειαν προς την βασιλείαν και καταγγέλωσιν εις την εκκλησίαν τους ταράττοντας την κοινήν ησυχίαν...». Επίσης στη σ. 14 πάλι σε εγκύκλιο του Χρυσάνθου προς τους μητροπολίτες αναφέρεται: «ότι αν φανή τις διοδεύων άνευ τεσερε, θέλει είσθαι απαράδεκτος και λογίζεσασθι ως ύποπτος, ...τους τοιούτους δε να μη δέχωνται οι επαρχιώται αυτών, αλλά να καταγγέλωσιν αυτούς εις την εξουσίαν, καθόσον άλλως, ..., πρώτοι αυτοί έχουσι να πάθωσι μένοντες αναπολόγητοι κατά πάντα. αωκδ, νοεμβρίου ε' [5/11/1824]».

τις πατρικές μας συμβουλές και σε συνεργασία με τους μητροπολίτες της κοινότητας να κάνουμε λόγο για τα άφθονα καλά του πατρικού μας κράτους, ώστε να δώσετε προσοχή και να σωφρονιστείτε. Αν είστε χριστιανοί και αν επιθυμείτε την ηρεμία και την ευδαιμονία και τα αναρίθμητα καλά του Υψηλού μας Κράτους στο θέμα των τελετών μας και σε άλλα ζητήματα, τότε πρέπει να υπακούσετε και να εγκαταλείψετε την εξέγερση που είναι δουλειά του διαβόλου...».

Συμπεράσματα

Στην αρχή του άρθρου είχαμε διατυπώσει το ιστορικό ερώτημα αν συμμετείχε η πόλη των Σερρών και πιο σωστά αν οι ελληνικές δυνάμεις του Νομού Σερρών συμμετείχαν και με ποιον τρόπο στον Αγώνα του Γένους για την απελευθέρωση του; Από τα παραπάνω εκτεθέντα είμαστε σε θέση να το απαντήσουμε.

Αποδεικνύεται ότι: α) Από τις ελληνικές δυνάμεις των Σερρών, με καθοδήγηση κυρίως του Μητροπολίτη, της δημογεροντίας και των φιλικών που έδρασαν στον τόπο, έγιναν σοβαρές οργανωτικές προσπάθειες για προετοιμασία της εξέγερσης του.

β) Το Κέντρο των Σερρών δεν είχε εκπονήσει συγκροτημένο τοπικό σχέδιο εξέγερσης των Σερραϊκών δυνάμεων και, αν ακόμη δεχτούμε ότι είχε κάποιο σχέδιο, μετά την άφιξη της είδησης του απαγχονισμού του Πατριάρχη Γρηγορίου δεν το εφάρμοσε λόγω παράλυσής του.

γ) Τις κρίσιμες στιγμές όμως -Απρίλιο έως αρχές Μαΐου 1821- και παρά τη σαφή εντολή του αρχηγού των επαναστατικών δυνάμεων της Μακεδονίας Εμμανουήλ Παπά, να επαναστατήσουν οι Σερραίοι, ο Μητροπολίτης κυρίως αλλά και η Δημογεροντία των Σερρών, από φόβο και αδυναμία, δεν εμπύχωσαν τις τοπικές λαϊκές δυνάμεις και δεν μπόρεσαν να αρθούν στο ύψος του συνολικού επαναστατικού φρονήματος του γένους.

δ) Ο αιφνιδιασμός και η εφαρμογή του σχεδίου εξόντωσης των επαναστατών από τους Οθωμανούς στις 8 Μαΐου 1821 είχε ως αποτέλεσμα την ψυχολογική κατάρρευση του αγωνιστικού φρονήματός τους, την παράδοση του αποθηκευμένου οπλισμού τους και κατά συνέπεια την πλήρη αποτροπή της προσπάθειας εξέγερσης των Ελλήνων από την οθωμανική εξουσία των Σερρών.

Στην κρίση των ιστορικών για την αποτυχία του κινήματος του Εμμανουήλ Παπά στη Μακεδονία πρέπει στις όποιες αιτίες (εγγύτητα στην Κωνσταντινούπολη, εγγύτητα σε μεγάλα αστικά κέντρα που διέθεταν ισχυρό οθωμανικό στρατό, μεγάλη απόσταση από κέντρα ανεφοδιασμού κ.α.) να συμπεριληφθεί και το γεγονός της μη επανάστασης στη γενέτειρα περιοχή του, την ανυπακοή στη εντολή του για επανάσταση,

που επέλεξε η ηγεσία του Κέντρου των Σερρών, παρά τους ισχυρούς δεσμούς δεκαετιών εμπιστοσύνης που την συνέδεαν με τον Παπά. Είναι γνωστό ότι οι Σέρρες την εποχή εκείνη αποτελούσαν το δεύτερο μεγαλύτερο αστικό κέντρο στο βαλκανικό χώρο μετά τη Θεσσαλονίκη.

Ο Εμμανουήλ Παπάς και η οικογένειά του έδωσε για την Επανάσταση και την ελευθερία του Γένους την ίδια τη ζωή του, θυσιάστηκαν ζωές των παιδιών του και εξανειμίστηκε η ακίνητη και κινητή περιουσία του. Εν τέλει συνειδητοποιούμε ότι έδωσε εδώ και 200 χρόνια, και συνεχίζει να δίνει, την τιμή και αξιοπρέπεια στο όνομα των Σερραίων, σχετικά με τη συμμετοχή τους στην μεγαλειώδη ελληνική επανάσταση του 1821.

Φαρμάκης Μπίμπασης Καπετάν Ίωάννης		
Σκανδάλης Ἀστέριος Γ.		
Χρύσανθος Ἀρχιεπίσκοπος Σερρών		

Σύμβολα των Φιλικών Φαρμάκη, Σκανδάλη και μητροπολίτη Σερρών Χρύσανθου από το αρχείο Σέκερη.

VASILIOS GIANNOGLOUDIS

THE PREPARATION OF THE REVOLUTION OF 1821 IN SERRES AND THE REPRESSION ON MAY 8, 1821

Abstract

200 years have passed since the start of the Greek revolution and throughout Greece an effort is made to return and re-evaluate the liberation struggle (local and global) from the Ottoman yoke, the creation of the new Greek state, its course and perspective. The Prefecture of Serres also participated in the above effort. But in relation to the local revolutionary movement of 1821, did the people of Serres participate and in what way in the struggle of the nation for its liberation?

The article answers this crucial and current historical question by developing the following sections: a) Emmanuel Papa's escape from Serres and his initiation into the "Friendly Society", b) The action of the Bishop of Serres Chrysanthos and the Serres members of the "Friendly Society", c) The proclamation of the revolution and the efforts for its suppression, d) The retreat and the compromise of the Bishop of Serres to the Ottoman regime on May 8, 1821 and e) Critiques for the compromise and repression of May 8, 1821.

The article concludes on the initial historical question of whether the Greek forces of Serres participated in the struggle of the nation for its liberation.